

Mūsų kultūros paveldas

Knygutės apie reikšmingą sodžių leidimą parėmė geradariai

Yra toks Malaišių kaimas Svėdasų seniūnijoje, Anykščių rajone, pačiame „parubežyje“ su Rokiškio rajono Kamajų seniūnija. Senutėlis Malaišių sodžius niekuo per daug neišsiskiria nuo kitų panašių senų kaimų. Paskendęs aukštaūgių medžių lapijoje, išsaugojęs praeities vaizdus, unikalius prieškarinių laikų trobesių elementus.

Bet taip galėtų būti tikrai iš pirmo žvilgsnio, neišgilinus į šios vietovės istoriją. O apsilankęs Malaišiuose, pavaikščiojęs etnografinio kaimo gatve, imi suprasti, kad šitas sodžius gerokai skiriasi nuo kitų panašių vietovių.

Visų pirma, vos pasukus link Malaišių, visus pasitinka daili medžio skulptūra su užrašu: „Malaišiams – 750“. Šią ažuolinę skulptūrą 2005-ųjų rudenį, minint Malaišių pavadinimo paminėjimo 750-ąsias metines, išskobė Vilniuje gyvenantis iš Utenos krašto kilęs tautodailininkas, doc. dr. Romualdas Šimkūnas, o iniciatyvą tam parodė kitas kraštietis mokslininkas doc., dr. Juozas Lapienis kartu su kitais geros valios svėdasiškiais.

Būtent biomedicinos mokslų daktaras iš Svėdasų krašto kilęs ir gimtinės nepamirštantis Juozas Lapienis surado archyvuose duomenis, kad pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Malaišių vardą lotynų kalba paminėjo 1255 metų spalio mėnesį pirmasis ir vienintelis Lietuvos karalius Mindaugas, pasirašęs dokumentą, kuriuo kai kurios Sėlių krašto vietovės, tarp jų ir Malaišiai, buvo perduotos valdyti Livonijos ordinui. Livonijos ordino kronikose, saugomose Vokietijos archyvuose, galima užtikti Malaišių pavadinimus lotynų kalba (Male sine, Mallaisen, Malezyne, Malesyne) ir 1257, 1261, 1392 metų dokumentuose. Šie dokumentai akivaizdžiai byloja apie Lietuvos valdovų diplomatiją ir priverstinius sandėrius su amžiniais priešais – kalavijuočiais ir kryžiuočiais.

Taigi Malaišiai yra garsūs savo istorine praeitimi kaip sena baltų genties- sėlių- gyvenamoji vieta.

Malaišių sodžių išgarsino ir Juozas Tumas, pasirašinęs Vaižganto slapyvardžiu, palikęs labai ryškius pėdsakus pačiose įvairiausiose kūrybos, kultūrinio gyvenimo, visuomeninės veiklos srityse. Jis- žinomas rašytojas, lietuvių literatūros klasikas, grožinės literatūros kūrėjas. Jis- laikraštlininkas, publicistas, daugelio

laikraščių redaktorius ar bendradarbis. Vaižgantas buvo dar ir feljetonistas, etnografas, literatūros kritikas, literatūros mokslininkas, Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto docentas, lietuvių literatūros mokslų garbės daktaras. Daugelio visuomeninių organizacijų steigėjas, vadovas ar eilinis narys. Politikas. Katalikų bažnyčios kunigas, pelnęs garbingą kanaaninko titulą. Uolus kovotojas už Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę, Tėvynės Lietuvos patriotas, tautos blaivintojas, kultūros skleidėjas, švietėjas. Carizmo priespaudos metais Vaižgantas buvo dar ir knygnešys, lietuviybės puoselėtojas, lietuviškų knygų ir laikraščių leidėjas. Dar žinomas šis žmogus ir kaip naujų talentų globėjas, „deimanciukų“ ieškotojas...

Būtent čia, Malaišiuose, 1869 metų rugsėjo 20-ąją Barboros Tumienės (Baltuškaitės) ir Anupro Tumo šeimoje gimė pats jauniausias – dešimtatasis vaikelis- Juozukas, vėliau tapęs labai garsiu, Tėvynei Lietuvai nusipelnusiu žmogumi. (Tiesa, teišgyveno ir išaugo Tumų troboje tik du penketas vaikų- trys seserys ir du broliai...)

Tumų sodyba Malaišiuose neišliko. Tikrai aukštaūgių ažuolų, liepų, klevų prieglobstyje už akmeninės tvoros, ženklinančios Tumų sodybos vietą, stūkso skulptoriaus Bernardo Bučo sukurtas Vaižganto paminklas. Pasivaikščiojus senojo Malaišių kaimo gatvele, galima pamatyti daug įdomaus. Išlikęs Nakučiams priklausęs namas, kur, turėdamas laisvesnio laiko pas seserį Marijoną Nakutienę vis užsukdavo jaunylis brolis Juozas Tumas-Vaižgantas. Tą namą dabar ženklina atminimo lenta su nuoroda apie Vaižganto apsilankymus. Nuo Malaišių kalvos „kaip ant delno“ atsiveria Juodonių piliakalnis, Valiulio kalnelis, Popšutė ir kiti Vaižganto kūryboje aprašyti, rašytojo pamėgti, nuolat lankomi objektai. Erdvioje pievutėje netoli buvusios Tumų sodybvietės guli įspūdingo dydžio akmuo- „Juodžiaus kelmų“ vadinamas. Ant šio akmens, gulinčio Malaišių laukuose, vaikystėje mėgo žaisti Tumų Juozukas, čia ateidavo jis pailsėti gimtinės sugrįžęs Vaižgantu pasivadinęs, jau tapęs garsiu rašytoju, aktyviu visuomenės veikėju, kunigu ... Kolūkmečiu, vykstant melioracijai, tas akmuo per neapsižiūrėjimą ir melio-

ratorių nežinojimą, buvo užkastas į žemę. O vietiniams žmonėms, gerai žinantiems akmens istoriją, pakėlus triukšmą, riedulys buvo iškastas ir atvilktas melioratorių technika į Malaišių sodžius. Kad vėl kas nors nesugalvotų „Juodžiaus kelmo“ sunaikinti, kad jis būtų matomas ekskursantams ir turistams, gausiai apsilankantiems Vaižganto Tėviškėje. Aikštelėje tarp „Juodžiaus kelmo“ ir buvusios Tumų sodybvietės prėjusių metų rudenį atsirado medžio skulptūra, įamžinusi Vaižganto apysakos „Dėdės ir dėdienės“ veikėjus Severiutę ir Mykoliuką (skulptorius svėdasiškis menininkas Aleksandras Tarabilda)...

Pastaruoju metu Malaišiuose kiekvieną rugsėjį organizuojamas tradicinis respublikinis renginys- „Vaižgantinės“, kurio metu vyksta „Vaižganto skaitymai“, dvi kūrybinės šalies organizacijos – Lietuvos rašytojų sąjunga ir Lietuvos žurnalistų sąjunga- įteikia respublikines literatūrines Vaižganto premijas, o Svėdasų seniūnija mažosiomis Vaižganto premijomis pagerbia labiausiai nusipelnusius Svėdasų kraštui žmones...

Apsilankantys Malaišiuose ar netoli nuo Vaižganto gimtųjų vietų- Kunigiškiuose veikiančiame Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejuje vis ieško kokių nors leidinukų, kurie papasakotų apie šias vietas, suteiktų daugiau informacijos, liktų kaip malonus suvenyras.

Svėdasų krašte veikianti nevyriausybinių organizacijų asociacija Vaižgantiečių klubas „Pragiedrulys“, dalyvaujama įvairiuose projektuose ir gaudama finansavimą, jau ne kartą parengė ir išleido neperiodinius laikraščius „Pragiedrulių žemė“, įvairių lankstinukų, bukletų. Tačiau tokie leidiniai tiesiog „tirptę ištirpta“, nes dėl lėšų stokos išleidžiami nedideliais tiražais ir greitai išgraibstomi.

Didelė Vaižgantiečių svajonė buvo parengti ir išleisti suvenyrinę gausiai iliustruotą knygėlę „Gražus tai kraštas...“, skirtą būtent Malaišių sodžiui. Visa medžiaga jau senokai buvo surinkta, paruošta, tetrūko tikrai lėšų, kad galėtų „išvysti dienos šviesą“. Ir tokia galimybė atsirado.

Anykščių kredito unija, glaudžiai bendradarbiaujanti su Vaižgantiečių klubu „Pragiedrulys“, parėmusi ne vieną klubo kultūrinį-masinį renginį, gražias Vaižgantiečių iniciatyvas, pasiūlė parengti projektą ir išbandyti jėgas Lietuvos kredito unijos skelbtoje Bendruomenių rėmimo programoje „Neįtikėtina kooperacijos jėga“. Taip ir buvo padaryta.

Ir štai, iš sostinės prieš kurį laiką atskriejo maloni žinia, kad Nacionalinė kredito unija skiria lėšų „Pragiedruliui“ knygėlės „Gražus tai kraštas...“ išleidimui. Už šiuos pinigų UAB „Utenos Indra“ ir buvo išleistas nedidelio formato, kompaktiškas leidinukas.

Beje, prieš keletą metų Lietuvos kredito unija irgi finansavo vieną klubo projektą- sudarė galimybę išleisti knygutę apie Svėdasų krašto istorinio ir kultūrinio paveldo paminklus, Vaižgantą menančias vietas „Aš čia gyvenau gamtos padavimų įspūdžiais...“ Tas leidinys sulaukė didelio populiarumo ir greitai tapo bibliografinė retenybė.

Savaime suprantama, naujoji knygėlė buvo išleista nedideliu tiražu, tad sparčiai „tirpsta“, nes leidinukas platinamas ir Anykščių kredito unijoje, ir Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejuje.

Tačiau greitai buvo surasta išeitis ir toje pačioje uteniškių leidykloje užsakytas antras tiražas. Šį kartą buvo panaudotos lėšos, kurias vienam Vaižgantiečių klubo „Pragiedrulys“ projektui skyrė JAV gyvuojantis Tautos fondas (LITHUANIAN NATIONAL FOUNDATION), taip pat aukomis prisidėję geradariai kraštiečiai Emilija Karosienė (Kanada), dr. Pertas Ironis Jokubka (JAV), Zita Rudokaitė (Kaunas), Albinas Gudonis (Anykščiai), Kazimieras Tamošiūnas (Vilnius).

Tikimasi, kad liepos mėnesį, minint Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejaus veiklos 25-metį, Kunigiškiuose bus visuomenei pristatyta ir pakartotinai su geradarių parama išleista knygėlė „Gražus tai kraštas...“

Vytautas BAGDONAS
Žurnalistas, asociacijos
Vaižgantiečių klubas „Pragiedrulys“ pirmininkas